

Riitta Oittinen

Paljon puhetta, vähän villoja

Pauli Pylkkö on ryhtynyt yhden miehen sotaan ja huitoo oikealle ja vasemmalle. Hän vyöryttää vilkkaasti sanoja ja pyörittää sananparsia, mutta tekstin sisältöä on kovin hankala hahmottaa. En olisikaan enää välittänyt osallistua pyöritykseen, mutta koska Pylkkö (ks. sivu 13 tässä numerossa) ottaa kantaa myös kääntämisen tutkimukseen ja kääntäjäkoulutukseen, oli pakko näpytellä vielä yksi vastine.

Kääntäjä koulutetaan Suomessa yliopistoissa, Tampereella kieli- ja käännöstieteiden laitoksessa, ja ala on nimeltään käännöstiede. Niin opetus kuin tutkimus ovat hyvin moninaisia ja niin aihepiirit kuin näkökulmatkin vaihtelevat suuresti. Esimerkiksi omassa oppiaineessani (käännöstiede, englanti) ohjattavien opinnäytteiden – kandintöistä väitöskirjoihin – aihealueet vaihtelevat elokuvan ja kirjallisuuden kääntämisestä tulkkaukseen, termityöhön ja tekniseen viestintään.

Tutkimuksessa keskustellaan esimerkiksi vastaanotosta, intertekstuaalisuudesta, kulttuurieroista, käännösstrategioista (kuten kotouttamisesta ja vieraannuttamisesta, joista tässäkin keskustelussa on ollut kyse), laadusta ja sen määrittelystä, alkutekstin ja käännöksen välisestä suhteesta. Tutkimus on myös varsin poikkeittieteellistä ja yhteistyökumppanimme moninaisia, kuten kauno- ja tietokirjallisuuden kustantajat (kuten Vastapaino, jolle olemme suomentaneet tietokirjallisuutta).

Kummallisia väitteitä

Monet Pylkön kääntäjäkoulutuksesta esittämät väitteet ovat outoja. Mitä tarkoittaa vaikkapa se, että kääntä-

jäkoulutuksessamme korostettaisiin sitä, että kaikki on valmista? Minun ymmärtääkseni opetuksemme ja tutkimuksemme keskiössä on erityisesti alituinen muutos: kun asioita (myös käännöksiä) tarkastellaan eri näkökulmista, katsojan (tutkijan, kääntäjän, tulkitsijan) oma näkökulma tekee katsottavasta tekstistä ja koko katsomistilanteesta uuden. Mitä taas tulee oman käännösprosessini kuvaukseen, puhuin itsestäni esimerkkinä. Kääntäjillä on kullakin omat tekemisen tapansa, ja myös käännöstilanteet vaihtelevat ja vaativat erilaista toimintaa.

Pylkkö puhuu paljon mutta kuuntelee huonosti. En suinkaan väittänyt, että tekstien merkitykset olisivat siirrettävissä kielestä (tai kulttuurista) toiseen. Kääntäminen on aina osittaista ja yksittäinen käännös aina enemmän ja vähemmän kuin alkuteksti. En myöskään väittänyt, että hyvä kääntäjä välttäisi aina sananhelistelyä tai monimutkaista kieltä. Sen sijaan sanon, että hyvä ammattitaitoinen kääntäjä ottaa huomioon, mitä ja kenen tekstiä hän kääntää, missä hän kääntää, missä tarkoituksessa ja ketä varten. Pylkkö huitaisee tämänkin vakavan kysymyksen sivuun. Ellei käännös ole tarkoitettu muille lukijoille kuin hänelle itselleen ja lähimmälle kustannustoi-

mittajalle, miksi ihmeessä kääntää ollenkaan? Eikö olisi paras lukea vain alkutekstiä, ainakin niiden, jotka kieltä osaavat? Ja muut raukat, jotka eivät taida saksaa, suahilia, suomen tai saamen kieltä, jääköön tiedosta ja kokemuksesta paitsi ja lukekoot kirjoja vain äidinkielellään! Pylkön ajattelu on elitististä.

Merkki huonosta kuuntelemisesta on sekin, että Pylkkö napsii ikävällä tavalla sanoja irralleen lauseyhteydestään. En esimerkiksi suinkaan väittänyt, että kääntämisen pitää olla aina yhdenmukaista ja loogista. Sen sijaan sanoin: ”termien kääntämisen pitää olla yhdenmukaista ja loogista”. Eli jotakin teoskokonaisuutta kääntäessään kääntäjä miettii, kääntääkö hän teosta ensimmäisen vuoden opiskelijalle vai vanhalle alan konkarille. Jotakin logiikkaa teoksessa pitää olla, johon lukija voi luottaa, jotta lukija voi lukemansa ymmärtää. Tämä ei tietenkään tarkoita kielen tai tyylin neutraalistamista tai loogistamista silloin, kun alkuteoksen pointtina on mutkallinen kieli tai tyyli tai jopa epäloogisuus. Mutta tätäkin kääntäjä joutuu harkitsemaan joka tilanteessa ja kunkin teoksen kohdalla erikseen. Tyyli ja tilanteet vain pitää tunnistaa – se on ammattitaitoa.

Käännösprosessissa, kuten kaikessa muussakin ihmisen tekemi-

” Toisaalta epäilen, ettei Pylkkö

lainkaan kaipaa vakavia kääntämisen luonnehdintoja, koska hänellä näyttää olevan päätarkoituksena provosoida ihmiset reagoimaan. Hän pukeutuu sanojen usvaan, sysii ja tökkii muita kirjoittajia ja ajelehtii sanojen valtamerellä sinne tänne. Hän myös vinoillee etiikalla, mikä ei sekään yhtään auta eikä selkeytä Pylkön sanomaa. Sanavyöryttely on paikoin hauskaakin, mutta sisältö on valitettavasti tyyliä kevyempää.

sessä, on myös paljon tiedostamatonta. Kun kääntäjälle karttuu kokemusta lisää, osa hänen tekemisestään ikään kuin automatisoituu. (Joskushan kääntäjän (tai tulkin) pitää pystyä reagoimaan myös hyvin nopeasti.) Kuitenkin kunkin käännöksen olisi ilmennettävä jotakin nä-

kemystä, jotakin kantaa asiasta. Eikä ole olemassa vain yhtä ainoaa oikeaa käännöstä, vaan samalla teoksella voi olla vaikka kuinka paljon käännöksiä, jotka kukin ilmentävät alkutekstin eri puolia. Mikään käännös ei pysty tyhjentämään alkutekstiä merkityksistä, mutta kukin käännös ja kääntäjä tuo alkutekstin ymmärtämiseen jotakin uutta.

Toisaalta epäilen, ettei Pylkkö lainkaan kaipaa vakavia kääntämisen luonnehdintoja, koska hänellä näyttää olevan päätarkoituksena provosoida ihmiset reagoimaan. Hän itse sanoo hämähästi (mitä onkaan ”normaali kääntämisen tiede?”), pukeutuu sanojen usvaan, sysii ja tökkii muita kirjoittajia ja ajelehtii sanojen valtamerellä sinne tänne. Hän myös vinoillee etiikalla, mikä ei sekään yhtään auta eikä selkeytä Pylkön sanomaa. Sanavyöryttely on paikoin hauskaakin (vrt. molotovinkoktaili), mutta sisältö on valitettavasti tyyliä kevyempää. Monimutkaisesti sanottu ei välttämättä merkitse painavaa ja syvällistä ajattelua. Ihmisten pyörryksiin puhuminen ja kirjoittaminen eivät kerro vielä mistään merkillisestä saati merkittävästä.

Aivan järjettömältä kuulostaa

väite, jonka mukaan käännöstiede ei haluaisi pohtia tai ei ”kykene pohdimaan sitä mahdollisuutta, että kielissä vaikuttaisi ainutkertaisesti kääntymätön merkityksen kerrostuma”. Tässä vaiheessa alkaa jo tulla taisteluväsymystä, joten viitataan vain laajaan kääntämisen tutkimukseen, joka puhukoon puolestaan. Ja vaikutteita kulttuurit saavat toisiltaan, halusi Pylkkö sitä tai ei.

Kurittomuuksia

Minusta kääntäminen on ymmärtämisen edistämistä, auttamista. Tietenkin kääntäminen voi olla – ja on usein ollutkin – myös vilpillistä toimintaa, vääristelyä ja väärentämistä. Tästä löytyy kääntämisen historiasta ja tutkimuksesta lukemattomia esimerkkejä. Kääntäminen ei olekaan muusta yhteiskunnasta irrallista toimintaa, vaan se heijastelee niin aikaansa kuin alkuperäänsäkin.

Pylkkö esittää: ”elävät merkitykset ovat kurittomia”. Juuri tätä pyrin omille opiskelijoilleni opettamaan. Se on siis hyvin sanottu, mutta miksi Pylkkö keksii pyörää uudestaan?